

Dr. Kálmán György:

A POLITECHNIKAI NEVELÉS KORSZERŰ ÉRTELMEZÉSE

A politechnikai nevelés kétségtelenül pedagógiánk és közoktatáspolitikánk legvitatottabb kérdései közé tartozik. S annak ellenére, hogy többször folyt élénk és széles körű vita e tárgyról, mégsem mondhatjuk azt, hogy a politechnikai nevelés elmélete és gyakorlata teljes mértékben megoldódott. Mint a legtöbb fő nevelési feladat, a politechnikai nevelés is időnként, kampányszerűen került – aktuális problémaként – megvitatásra, de megnyugtató álláspont és végrehajtás nem alakult ki. Ezt azért kell első helyen megemlítenünk, mivel a politechnikai nevelés értelmezését és helyét a nevelési feladatok rendszerében a marxista pedagógia klasszikusai, Marx, Engels, Lenin, Krupszkaja egyértelműen megjelölték. Pedagógusképző intézményeink hallgatói a pedagógiai studiumok során megtanulják a nevelés fő feladatait s közöttük a politechnikai nevelést is, mégis azt tapasztaljuk, hogy a viták, elemzések alkalmával nagyon sok félreértés van még a politechnikai nevelés fogalma, feladatrendszere körül. Az elméleti kérdések tisztázatlansága és sokfajta értelmezése miatt nem vezetett megfelelő eredményre mindaz a sokféle próbálkozás, amelyek a politechnikai nevelés követelményeit igyekeztek átültetni a gyakorlatba. Ezek helytelen megszervezése, célkitűzése inkább növelte az e kérdés körül kialakult zavart, semmint hozzájárult volna az elméleti tételek egyértelművé tételéhez. Sajnos, nem történt meg ezeknek a gyakorlati elképzeléseknek, kísérleteknek, tapasztalati anyagának elméleti elemzése sem, s ezért nem járultak hozzá kellőképpen az elméleti anyag gazdagításához s a szükséges tanulságok levonásához.

Már utaltam rá, hogy a politechnikai nevelés is kampányszerűen került időnként az érdeklődés előterébe, nem tagadva, hogy napirendre tűzését közoktatáspolitikánk s vele együtt pedagógiánk aktuális célkitűzései indokolták. Az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején – az 1962-es általános iskolai tanterv kidolgozásakor – nagyon intenzív volt a politechnikai neveléssel való foglalkozás, s tekintélyes mennyiségű irodalom is keletkezett. Azután a vita is elcsendesedett, a gyakorlati megvalósítási mód is problematikussá vált, elméletben is és gyakorlatban is megnőtt a kételesség és kételkedők száma, s elterjedt az a felfogás, hogy a politechnikai nevelés „megbukott”. Kétségtelen, hogy mintegy 20 évi elméleti tisztázás és gyakorlati próbálkozás után az 1978-as általános iskolai nevelési és oktatási terv módosítja a korábbi tantervben szereplő

gyakorlati foglalkozás feladatrendszerét, s a technika tantárgy beiktatásával újszerűen közelíti a politechnikai neveléshez is.

Úgy tűnik tehát, hogy a politechnikai nevelés problémáival való foglalkozás napjainkban nem aktuális. A szakmai érdeklődés elfordulása is ezt látszik igazolni, mivel a már jelzett évek rendkívül gazdag tanulmányozónét napjainkban az elvételre megjelenő egy-két cikk váltotta fel. Nem szükséges bizonygatni azt, hogy a politechnikai nevelés nem veszített jelentőségéből s nevelési feladataink között ma is fontos szerepet tölt be. Már ezért is örömmel kell üdvözölni mindazokat a szerzőket, akik vizsgálódásuk tárgyául a kedvezőtlennek tűnő helyzet ellenére is érdemesnek és szükségesnek tartják a politechnikai nevelés kérdéseivel való foglalkozást. Kálmán György könyvét ebből a szempontból kell elsősorban értékelnünk: egy indokolatlanul elhanyagolt, ugyanakkor elméleti és gyakorlati fontosságában egyaránt jelentős kérdést elemez könyvében.

A szerző könyvének címében szerepelteti a korszerű értelmezést. Valóban fontos lenne e lényeges kérdést korszerűen vizsgálni, vagyis összevetni a politechnikai nevelés mai értelmezését – elméletben és gyakorlatban egyaránt – a korábbi évek gazdag vitanyagával, megállapításaival. Úgy látom azonban, hogy ez az összehasonlítás nem sikerült megfelelően. Talán a könyv címében nem volt helyes a „korszerű” fogalom szerepeltetése. E fogalom körül egyébként is sok helytelen értelmezés keletkezett, s így sok vonatkozásában devalválódott is.

A könyv címében szereplő korszerűséget a könyv tartalma arányaiban sem igazolja. A 158 oldalas elemző részben ugyanis aránytalanul sok jut – kb. 90 oldal – a történeti fejtegetésre. Természetesen nem a történeti előzmények beiktatása ellen teszünk megjegyzést. Csúpan azt kell hangsúlyoznunk hogy egy pedagógiai probléma történeti áttekintése nem történhet meg **vázlatosan, mert akkor helytelen következtetések levezetésére** teremünk lehetőséget. A politechnikai nevelés problémátörténeti feldolgozását a neveléstörténet még nem végezte el. Így a szerző kétségtelenül nehéz helyzetben volt, amikor a politechnikai nevelés mai kérdéseit a múlt hasonló törekvéseivel igyekezett megalapozni, illetve kimutatni megegyező és eltérő vonásait. Ez a mai helyzet alapján csak nagyon hézagosan valósulhatott meg, még akkor is, ha a szerző erre könyvének felét fordította.

A másik problémátörténeti félreértés – **kétségtelenül** azonban jó szándékú – a politechnikai nevelés és a munkára nevelés történeti előzményeinek együtt kezelése, anélkül, hogy világosan meghúznánk a közöttük levő elválasztó

vonalat. A szerző könyvében maga is egyik fő törekvésének tekinti a polittechnikai nevelés és munkára nevelés kapcsolatának, viszonyának pontos megjelölését, hiszen ez a problémakör alapvetően tisztázandó kiindulási pontja. Könyvének második részében ez az elhatárolás megfelelően sikerül is, de a történeti rész nem szünteti meg az egyébként meglevő téves fel fogásokat. A szerző nagyon jól megválasztott – és eddig nem gyakran idézett, s ezért kevésbé ismert – Marx idézettel indítja könyvét s azt hihetnénk, hogy *A tőké*-ből vett gondolat ha tártatja meg a fejtegetések egész menetét: „A modern ipar... technikai alapja ezért forradalmi, míg valamennyi régebbi termelési mód lényegileg konzervatív volt.” Úgy vélem, hogy mind a munkára nevelés, mind a polittechnikai nevelés kezdetét – éppen a marx-i idézet alapján is – nem helyes az ókorban, illetve a középkorban keresni. A renaissance korát viszont néhány sorral elintézni. Sok érdekes, és kevésbé ismert adatot közöl a szerző az utópista szocialisták munkáiból. Vázlatszerű az ismertetés a többi századnál is, olykor nem is követ a szerző kronológiái menetét. Az egyetemes történet menetébe beilleszti a magyar történetet is, tárgyalva a munkára nevelés néhány kiemelkedő személyiségét, itt sem törekedve azonban egy teljes és összefüggő kép megrajzolására. A szerző rendkívül nagyvonalúan intézi el a XIX. és XX. század törekvéseit a munkára és polittechnikai nevelés területén.

A történeti áttekintéssel kapcsolatban lényegében tehát két alapvető kifogást tehetünk. 1. A szerző nem határolja el egymástól pontosan a munkára nevelés problémátörténetét a polittechnikai neveléstől, jöllehet a munkára nevelést egyértelműen el lehet választani a polittechnikai neveléstől e fogalmak lényeges jegyei alapján. 2. A történeti áttekintés mozaikszerű, egymás mellé helyezett, egy-két elemet kiemelő, ugyanakkor ezeket az elemeket nem kapcsolja össze s nem is von le belőlük általános tételeket, a fejlődés törvényszerű menetét, amelynek feltárása a mai helyzetet és feladatokat is helyesen világítja meg.

Részletesen elemzi a szerző az általános iskola tanterveit a munkára és a polittechnikai nevelés szempontjából. E fejezetek címűl figyelemreméltó mondatokat választ a szerző: „A hazai fejlődés, utak és útvesztők,” vagy „Egy rendezetlen visszavonulás” és „Újabb fellendülés”. E kérdések vizsgálatában, elemzésében nagy szakmai biztonsággal mozog a szerző. Különösen a gyakorlati foglalkozások tantervi anyagát, szerkezetét taglalja részletesen, rámutatva annak pozitív és negatív oldalaira, s bírálva a helytelen értelmezéseket és a végrehajtás hibáit. A gyakorlati foglalkozások általános iskolai és gimnáziumi problémáit nagyon széles körűen vizsgálja annak társadalmi, gazdasági, jogi, pedagógiai összefüggéseivel. A magyar iskolák helyzetét és feladatait a nemzetközi tö-

rekvésekkel hasonlítja össze, elsősorban a Szovjetunió és az NDK példaira utal. A szerző maga is alapvető problémaként említi azt, hogy sok tantestületben fogalomzavar uralkodik a polittechnikai nevelés – gyakorlati foglalkozás – munkára nevelés – társadalmilag hasznos munka – barkácsolás fogalmaiban. Sajnos, azonban e fejezetben belül sem húz éles vonalat a fent említett fogalmak közé, és így nem járul hozzá, hogy e fogalomzavar csökkenjen. Változtatlanul legfontosabb lett volna a munkára és polittechnikai nevelés tudományos pontosságú elkülönítése, illetve kapcsolatainak feltárása.

A könyv 91. oldalán találjuk a címben is szereplő „A korszerű értelmezés” fejezetet. Már utaltam rá, hogy ezt aránytalanul lehet tekinteni. Tulajdonképpen azonban a szerző itt tér rá témájának érdembeli tárgyalására. Mindezenelőtt a korszerűség fogalmát határozza meg: „A közoktatásban azt tartjuk korszerűnek, ami a társadalom fejlődését szolgálja.” Bár a korszerűségnek más értelmezésével is találkozunk már, ez a megközelítés elfogadható. Kitér arra, hogy miért szükséges a polittechnikai nevelést újból értelmezni. Ismét megállapítja: „A nagyzemzi szemléltre nevelés hiányai, a gyakorlati foglalkozás szerepének pontatlan meghatározása, a termelés alapjainak a tantárgyak tanítása során való elégtelen feltárása – ezek a legkirívóbb fogyatékoságok, melyek mind az általános iskolában, mind a gimnáziumban hamar felszínre kerültek.” Éppen ezért a szerző fontosnak látja e fogalmak kapcsolatainak és különbözőségeinek megvilágítását. E cél érdekében részletesen ismerteti a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiáján 1972-ben lezajlott vitát a polittechnikai nevelés kérdéseiről. Elemzi a polittechnikai nevelés tartalmára ható tényezőket (elsősorban a tudományos-technikai forradalom szerepét), a műveltség egyes összefüggéseit, a polittechnikai nevelés értelmezésének változásait a szocialista országokban. A szerző tehát e fejezetben nagy körültekintéssel világítja meg a polittechnikai nevelés tartalmát és e tartalmat meghatározó társadalmi, gazdasági, tudományos feltételeket. A fogalom tisztázása után tér rá a következő fejezetben a polittechnikai és munkára nevelés rendszerének korszerű értelmezésére. Kiindulópontja – nagyon helyesen – a nevelőiskola funkciója. „A nevelőiskola eszméjét mostanában együtt szokták értelmezni a nyitott iskola eszméjével.” Ebben az összefüggésben jelöli meg a polittechnikai nevelés sokirányú feladatát, kiemelve azt a gondolatot, hogy a polittechnikai nevelés sajátos követelményeit csakis az egész iskola működésében valósíthatják meg. A nevelőiskola koncepciójának két pilléreként kezeli a polittechnikai, illetve a munkára nevelést. E két nevelési feladat megvalósítására hazánkban különböző szinterek és formák állnak rendelkezésre, amelyek „nemegyszer az eszmei alapok összekeverését, határait elmosódását jelezve va-

lósulnak meg." A szerző a következőkben külön-külön vizsgálja a politechnikai nevelés, valamint a munkára nevelés tartalmát, követelményrendszerét, szintereit, majd kitér a termelő munka, technikai szakkörök, társadalmilag hasznos munka részletesebb vizsgálatára.

A könyv befejező fejezetében a politechnikai neveléssel kapcsolatos jelenlegi hazai és nemzetközi kutatásokat ismerteti a szerző. A könyvnek ez feltétlenül értékes része, kár azonban itt is, hogy nem kapunk egy rendszerező áttekintést, inkább csak szórványos példákat. Utal arra, hogy „az egyes szocialista országok tudományos kutatási terveiben rendre helyet kapnak a politechnikai nevelés elvi, tartalmi és módszertani fejlesztésére irányuló témák. Ezek közül egyeseket nemzetközi koordináció keretei között végeznek.” Sajnos ezekről a kutatásokról nem kapunk bővebb ismertetést. „Egy hazai kutatási terv” című fejezetben részletesen ismerteti a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége Közoktatási Bizottsága Technikai Nevelési Munkabizottsága munkásságát a Technikai nevelés témakörének kidolgozásában. E kutatás célja az általános műveltség szerves részét képező technikai műveltség szintjeinek meghatározása. Végül „Két tájékoztatás” címmel olvashatunk az UNESCO szervezetében és az Amerikai Egyesült Államokban az utolsó tíz évben tapasztalható törekvésekről. Megemlíti a Koppenhágában 1974-ben lefolyt tanácskozást a középiskolai nevelés és a munka kapcsolatáról. Személyes tapasztalatai alapján is szól az amerikai „Career Education” (életre, élethivatás-választásra való felkészítés) lényegéről. Végül megemlíti az UNESCO kezdeményezését, a „Nevelés és munka kölcsönhatása” témakörének kidolgozását, amelyet a délkelet-európai országok együttműködésének keretében oldanak meg, s amelyben hazánknak is jelentős szerepet szánnak.

A könyv alapvető értéke az, hogy egy nagyon fontos nevelési feladat iránti érdeklődést hozza ismét előtérbe, több éves elhanyagolást szüntetve meg ezzel. A szerző törekszik a fogalmak tisztázására, téves nézetek eloszlatására. Az elemzésben már említett problémák mellett egy tömörebb, jobban rendszerezett, a témához nem mindig tartozó elemek elhagyásával végzett vizsgálat, s a felesleges átfedéseket megszüntető koncepció minden bizonylat hatékonyabban szolgálta volna a könyv alapvető célkitűzését. Kálmán György szakmai felkészültsége – különösen a politechnikai nevelés jelenlegi problémáiban –, nagy gyakorlati tapasztalata a közelmúlt törekvéseiben, széles körű tájékozottsága a téma szakirodalmában – melyet a könyv végén közölt jegyzetek is bizonyítanak –, megadják a lehetőségét annak, hogy e fontos témakörben mind az elmélet, mind a gyakorlat számára összegezze gondolatait. Ehhez az elemzéshez talán egyetlen gondolatot lehetne alapvető szempontként

megjelölni: a politechnikai nevelés és a munkára nevelés elméleti boncolgatása és gyakorlati megvalósítására tett próbálgatások hazánkban az elmúlt évtizedekben egészében pozitívnak minősíthetők, még akkor is, ha ezek nem bizonyultak minden tekintetben sikeresnek. Feltártak azonban több elméleti és gyakorlati problémát, amelyek értékesen használhatók fel a továbbfejlesztés céljából.

Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 171. l.

Dr. Bereczki Sándor

Perendy Mária:

BIOLÓGIAI GYAKORLATOK KÉZIKÖNYVE

„A látottakat ismertté, az ismerteket tudottá, a tudottakat élménnyé... kell tennünk...” A festő Egri Józsefnek ez a gondolatsora, amelyet könyve mottójául választott Perendy Mária, világosan tükrözi a szerző szándékát.

Tanúi vagyunk ugyanis annak, hogy korunk emberét mennyire fenyegeti az egyoldalúság, a felszínesség, hogy sokszor megmaradunk a látszánál anélkül, hogy igazán megismernénk a látottak lényegét. Ahhoz a teljességhez pedig, amely a maga bonyolultságában az élővilág jellemzője, igazán ritkán jutunk el.

A szerző e munkájával az „élő”-vel foglalkozó biológia iránt érdeklődők ilyen irányú törekvéseit kívánja segíteni az ismeretszerzés igen fontos eszköze, a gyakorlat útján. A könyv méltó folytatása, gyakorlati kiegészítője a három év alatt négy kiadást megért „Biológiai önképző”-nek.

Az élő környezet, a természet ismeretének talán soha nem volt nagyobb jelentősége, mint napjainkban, amikor az azt fenyegető ártalmakkal szembeni védelem, saját életünk és az emberiség jövője érdekében a társadalom minden tagjától egyre felelősségteljesebb és tudatosabb magatartást követel. Ez pedig megfelelő ismeretek nélkül elképzelhetetlen. Ezeknek az elsősorban gyakorlati vonatkozású ismereteknek gazdag gyűjteményét kapja kézbe az olvasó e kötetben.

A „Biológiai gyakorlatok kézikönyve” legnagyobb hatásokkal természetesen a tanulóifjúság, a tanárjelöltek és a gyakorló pedagógusok körében használható. Az elmúlt évek középiskolai biológiai segédkönyvei között nem találunk ilyen átfogó gyakorlati munkát. Ezért a mű hézagpótló jelentőségű.

A könyv szerzője 391 oldalon, 10 fejezetben végigvezeti az olvasót a biológiai megismerés több, fontosabb területén. Így foglalkozik sejtteni, növényşzövetteni, állatszövetteni, mikrobiológiai, talajbiológiai, növényismereti és szervezettani, állatismereti és szervezettani, nö-

vényéletteni, állatélettani, örökléstani vizsgálatokkal. A 11. fejezet a kísérleti eszközök és vegyszerek bemutatásával segítséget ad a biológiai vizsgálatok feltételeinek megteremtéséhez.

A könyv írója egyik fontos feladatának tekinteti az olyan tanulási tevékenység végzésére való buzdítást, amely megfelelő tudásanyag megszerzése mellett készségek, képességek kialakulásához is elvezet.

A szerző e feladat megvalósítása céljából kiemeli a közölt ismeretanyag képzés céljára felhasználható lényegi, tartalmi vonatkozásait. A biológiai alapfogalmak átismétlése után, gyakorlatok bemutatása útján a biológiai jelenségek összefüggéseinek a megértésére törekszik. Ezért a feladatok megfogalmazása után, a gyakorlatok ismertetése, értékelése, magyarázata következik. Ezek során jut el az olvasó a tények közötti összefüggésekhez, az ismeretek szintéziséhez, a jelenségek okának a felismeréséhez.

A könyv céltudatos használata igen jó közve lehet az iskolai oktató, nevelő munkának, fontos nevelési célkitűzések megvalósításának. A különböző gyakorlatok elvégzése a tanulókat fegyelmeztet, pontos munkára neveli. Fejleszti a megfigyelő és a manuális készségeket. Elmélyíti az elméleti ismereteiket. Felkelti a természettudományos érdeklődést, és megtanít a természettudományos megismerési módszerek elsajátítására. Jártasságot alakít ki információk szerzésében, felhasználásában. Mindezek eredményeként nagy segítséget nyújt a természettudományos világkép kialakításához, megszilárdításához.

Sokoldalú és talán a legnagyobb segítséget e kézikönyv a tanárjelölteknek és a kezdő pedagógusoknak nyújtja. Sok évi iskolai munka tapasztalatait, kipróbált kísérleteit, gyakorlatait kapják e kötetben készen, összegyűjtve a sok kezdeti nehézséggel küzdő jelöltek és pályakezdekők. Segít a gyakorlatok, kísérletek megtervezésében és ezáltal az órai vagy szakköri, csoportos, illetve önálló foglalkozásokra történő felkészülésben. Jól szolgálja ezt a célt az egyes kísérletek menetének tagolt, részletes leírása. A kísérletek, gyakorlatok előzetes elvégzése útján igen jó fejleszthető a jelöltek kísérletező készsége.

A gyakorló pedagógus munkájának segítése szempontjából ugyancsak vitathatatlan jelentősége van e kézikönyvnek. Elég csak arra utalni, hogy mily nagy számú módszertanilag, pedagógiailag kipróbált gyakorlat, kísérlet gazdag tárháza a kötet. A biológiatanítás szinte minden területéhez található benne alkalmazható gyakorlati foglalkozás, amely nagy mértékben megkönnyítheti a gyakorló pedagógus tanítási órára vagy szakköri munkára történő felkészülését. Segítheti az olyan iskolai foglalkozások számának növekedését, amelyek fokozott mértékben növelik meg, illetve teszik lehetővé a tanulók aktív tevékenységének kibontakoztatását.

A könyv sokrétű hasznosíthatósága alapján egyértelműen ajánlható a biológia iránt érdeklődő tanulóknak, felnőtteknek, pedagógusjelölteknek és pedagógusoknak és kiemelten az iskolai könyvtáraknak.

A könyv megjelenéséért elismerés és köszönet illeti a Gondolat Kiadót, amely a mű közreadásával ismét jó szolgálatot tett az élővilág szélesebb körű megismertetése érdekében.

Miklós Imre

Kabainé Huszka Antónia

TANULJUNK MEG GYERMEKNYELVEN

A nem túl szerencsésen megválasztott cím ellenére érdekes, lebilincselő és többféle olvasóréteg számára élvezetes könyvre hívhatjuk fel a figyelmet. E rövid ismertetést az e sorok olvasóinak érdeklődésére leginkább számítható aspektusból igyekszem megfogalmazni.

Le kell szögezni előjáróban, hogy a könyv nem a gyermeki beszédfejlődéssel foglalkozik. Átfogó képet kíván adni a gyermeki fejlődésről: a születés pillanatától fogva a serdülőkorig. A kép felvázolásában ügyesen és jól rendeződnek az elvek: pszichológiai indítatású és pedagógiai, nevelési célok megvalósítását sugalmazó szakkönyvről van szó. Ezzel még nem feltétlenül vívna ki a recenzens dicséret véleményét, mert nem mondhatjuk, hogy „már megint egy gyermeknevelési szakkönyvet” vesz kézbe az olvasó.

Kabainé Huszka Antónia többnyire ismert problémákat egy új, alapjaiban már kibontakozott, de részleteiben még kimunkálásra váró tudomány szemszögéből világít meg. Az új tudomány az etológia, amely az állati viselkedés pontos, tényszerű megfigyelését, majd ezt követően leírását vallja céljának. Az új tudomány jó értelemben véve pozitívizmusra törekszik, éppen szerzőnk győz meg arról, hogy ennek az új tudománynak a gyermeki fejlődés vizsgálatába való beállítása új eredményekre vezet, újszerűen látta velünk már korábban ismert tényeket. Persze többről van szó, mint régi tények újszerű beállításáról; arról is szó van, hogy a régi vizsgálati módszerek felszínre se vetettek olyan problémákat, melyek éppen az új közelítésmódnak köszönhetően most szembeötlőkké váltak.

Az ismertetendő könyv a gyermeki fejlődés négy fejezetben és a függelékben közölt tanulmányokban panorámaszerűen mutatja be.

Az első két fejezet (Ember született, Az önállóság felé) a hároméves korig tartó fejlődés legfontosabb szakaszait és jellemzőit tárgyalja. E sorok olvasóinak érdeklődésére jobban számíthat az ezt követő 3. és 4. fejezet.

A harmadik fejezet (Az óvodától az iskoláig) mindenképpen hasznos az alsótárgozatot tanító kollégáknak, hiszen az itt megrajzolt gyermeki portré ismerete elengedhetetlen. Ebben a

korszakban bontakozik ki a gyerek társas kötődése. Ekkor kezd jobban felfedezni a társakat, ekkor alakulnak ki a társas kapcsolatok. Ezekben a kapcsolatokban a játék (játéktevékenység) a tartópillér. Az egykorúakkal való szorosabb kapcsolatok kiépítése egyidejűleg a családi kötelék bizonyos lazulásához, az öntudatlan lazításához vezet. Ezt a folyamatot – a szerző szerint – a szülőnek, pedagógusnak egyaránt észre kell venni, hiszen jól megfogható külső jelei vannak. Ebben a folyamatban okosan, értően beavatkozhatunk, de semmiféleképpen nem szabad erőltetett módon siéttetni, vagy éppen lassítani.

A negyedik fejezet (A konformizmus kora, avagy iskolába megy a gyerek) az iskoláskor problémáit tárgyalja. Sorra veszi e korszak pszichológiai és szociális fejlődése szempontjából kulcsfontosságú témáit (iskolaérettség, teljesítményre való törekvés, az iskolai szorongás, nemi szerepek, a serdülők), és ezekről rajzol rövid, portrészzerű, éles tollal metszett képeket.

A Függelékben egyfelől magának a szerzőnek, Kabainé Huszka Antóniának, másfelől más szerzőknek a gyermeki fejlődés egy-egy lényeges kérdéséről találunk rövid tanulmányt. Kabainé tézisszerűen, kronológiai sorrendben összegezi a gyermeki fejlődést. Másik tanulmányában a normálistól eltérő viselkedés-mozzanatokat veszi számba, ezekről ad rövid jellemzést. Nemcsak jellemzi ezeket az eltérő viselkedésmintákat (szorongás, ágybavizelés, gyermeki hazugságok, gyermekkori lopás), hanem tanácsokat is szolgál ezek leküzdéséhez. Dr. Katona Ferenc, a csecsemő reflektórikus mozgásairól közöl összegező tanulmányt.

Rendkívül izgalmas Kabai Péter *Közlés szavak nélkül* c. tanulmánya, melyben az ún. averbális közlési elemek (mimika, arcjáték, gesztusok) szerepéről és biológiai előzményeiről ír. A különböző állatfajoknál használatos közléseket (pl. méhek tánc), úgy tűnik, nem minden haszon nélkül vethetjük egybe az emberi kultúrákban használatos nem szóbeli közlési elemekkel.

Végül hadd hívjuk fel a figyelmet Kalmár Magda tanulmányára a gyermeki alkotóképességről. Nagyon elgondolkoztató alapgondolata: a szokásostól eltérő gyermeki válasz, a nem megszokott probléma-felvetés (és megoldás) nagyobb figyelmet kell, hogy kapjon mindennapi munkánk során, az osztályteremben, mert ezekben az esetekben rendszerint a gyermeki alkotóképesség (kreativitás) megnyilvánulását kell látnunk.

RTV–Minerva, Budapest, 1980.

Dr. Lengyel Zsolt

A. A. Akisina–Sz. A. Baranovszkaja

RUSSZKAJA FONETIKA

Az utóbbi években megjelent orosz fonetikák között – több vonatkozásban is – érdekes helyet foglal el Alla Alekszandrovna Akisina és Szeptelana Alekszandrovna Baranovszkaja *Orosz fonetika* c. munkája. Az orosz idegennyelvként tanító tanároknak, aspiránsoknak, filológus-diákoknak és általában az oroszul tanulóknak készült ez a kurzus, amely az orosz „hangzós nyelv” szegmentális elemeit (magánhangzók, mássalhangzók) és a szupraszegmentális elemek közül a szóhangsúlyt („szlovesnoje udarenije”) tárgyalja meg lehetőségen behatóan. A könyv az orosz fonetika egyes részeit az általános fonetika fogalmi körébe igyekszik belehelyezni, ami helyes törekvés ugyan, de itt-ott az utóbbi javára történő aránytelodásokkal aligha lehet bizonyos fenntartások nélkül egyetérteni.

Az intonáció tárgyalására a könyvben nem kerül sor, amit a szerzői előszóban meg tudhatunk már eleve (3. lap). Ennek indoklására azonban nem kerül sor, ami azért is érdekes, mert az utóbbi évek néhány orosz fonetikája a szupraszegmentális elemek sorából nem hagyta ki az intonáció tárgyalását (pl.: L. L. Bulanyin 1970-es fonetikája, M. I. Matuszevics 1976-os leíró fonetikája, L. V. Bondarko 1977-ben megjelent munkája).

A könyv előszavában felsorolt jeles orosz fonetikai forrásmunkák arra engednek következtetni, hogy a kurzus tanulmányozók majd egy „eklektikus” orosz fonetikával ismerkednek meg, a szerzők azonban – néhány kardinális kérdésben elfoglalt álláspontjuk alapján (pl.: a magánh. fonémák száma, 9. lap; a „jeri” fonéma-variációi mivolta, 86. lap stb.) – lényegében a moszkvai fonológiai iskola (MFS) tanait igyekeznek népszerűsíteni a maguk módján.

A. A. Akisina és Sz. A. Baranovszkaja *Orosz fonetikája* – a hagyományoknak megfelelően – 3 aspektusból (lingvisztikai, artikulációs, akusztikai) vizsgálja a nyelv hangzós elemeit (6–15. lap), majd az experimentális (kísérleti) fonetika módszereivel ismerteti meg az olvasót (15–18. lap), a hangok sokféle alapon (artikulációs, akusztikai stb.) történő osztályozása, ismertetése igen alapos munka (26–55. lap), megkérdőjelezhető azonban, hogy ettől világosabb kép alakul-e ki az olvasóban az orosz hangrendszeréről, ha az olvasót csak (avagy elsősorban) az orosz anyag érdekli. Kétséges ugyanis, hogy a finn és a portugál hangrendszer sajátosságaira való utalások (pl.: 80. lap) feltétlenül sok hasznot hoznak annak, aki az orosz fonetikát akarja tanulmányozni, hiszen a cím az olvasót erre „csábítja”.

Érdekes és újszerű megoldás a könyvben, hogy a szerzők a mássalhangzók tárgyalásával kezdik a kurzust (42–76. lap), ami több oknál fogva helyeselhető, s a hazai gyakorlatban is érdemes lenne erre a metodológiai megoldásra odafigyelni. Ugyanis: amíg az óoroszban a magánhangzóké volt sok vonatkozásban a determináló szerep, addig a mai orosz fonetikában szerepcseré figyelhető meg, amit számtalan ténnyel lehet igazolni.

A szerzők jól látják, hogy az orosz mássalhangzórendszer egyik tipikus sajátossága, az ún. palatalizált mássalhangzók nagy száma (14) nem kevés nehézséget jelent a külföldieknek az orosz nyelv tanulása során, jóllehet ezzel nem sokat törődik pl.: a hazai oroszoktatás.

Helyesnek tartjuk, hogy a szerzők felhívják az olvasó figyelmét arra, hogy az ún. szonorikus mássalhangzók – különösen zöngétlen mássalhangzó után – zöngétlenedhetnek (pl.: a *Pjotr*, *tyeatr*, *rubl* stb. szavakban, 72. lap), amiről nálunk elég sokan nem vesznek tudomást. A szerzők hangsúlyozzák ama elemi fonetikai tételt is, hogy az ún. szonorikus mássalhangzók nem hasonlítanak (főleg zöngéseket nem, hisz maguk is azok!), mint azt a 4. osztályos kísérleti orosz tankönyv éppúgy helytelenül posztulálja („*Gyed Moroz*”, 87. lap), mint az 5. osztályos kísérleti tankönyv („*Gyed Moroz*”, 68. lap).

Akisina és Baranovszkaja fonetikája néhány megállapításával lehet vitatkozni, amelyek közül mindössze hármat említenék meg:

1. Vitatható, hogy helyes-e a „jeri”-t ki-zárni a magánhangzó-fonémák sorából azon az alapon, hogy egy fonetikai helyzetben (lágy mássalhangzók után) nem fordulhat elő az oroszban (9. lap). Ilyen alapon ugyanis a szerzőknek ki kellett volna zárniok a 3 ún. posztpalatalis mássalhangzó ([k], [g], [x]) lágy

változatát is a mássalhangzó-fonémák soraiból (9. lap), sőt: végeredményben ki lehetne zárni az összes zöngés mássalhangzót; azok sem fordulhatnak elő egy fonetikai helyzetben (szó vagy mondat végén beszédszünet vagy „pauza” előtt!).

2. A „sesztój” szóban aligha ejt az [š] után egyetlen orosz is „e”-s színezetű rövid [i]-t, hiszen az [š] az oroszban mindig kemény mássalhangzó (95. lap).

3. Kételkedünk abban, hogy a könyvben alkalmazott sajátos fonetikai transzkripció feltétlenül jobb és célszerűbb, mint amit az orosz fonetikában az utóbbi időben kialakítottak – a cirillbetűkre alapozott rendszert.

Akisina és Baranovszkaja Orosz fonetikája értékes munka, ami feltétlenül hozzájárulhat a hazai oroszstanárok fonetikai ismereteinek felújításához éppúgy, mint egy sor vitatott kérdés alaposabb megvilágításához. Bármily általánosak is a „külföldiek számára” nyújtott ajánlásaik itt-ott, hasznosak lehetnek azáltal is, hogy a figyelmet ráirányítják azokra a kérdésekre, amelyek eddig néha másodlagosaknak tűntek. A könyv értékét növelte volna, ha pl.: az ortoépia fogalma körüli újabb vitákból adtak volna valamit, s legalább utaltak volna a szociolingvisztikai felmérések eredményeire, amelyek az utóbbi években folytak, s így vagy úgy kihatásuk volt a norma dinamikusabb értelmezésére. Az ajánlott irodalomból helytelen volt kihagyni olyan műveket, mint pl.: M. I. Matuszevics nagyon igényes orosz fonetikája (Szovremennij russzkij jazik. Fonetyika, M., 1976.) avagy L. V. Bondarko kitűnő leírása az orosz nyelv hangzórendszeréről (Zvukovoj sztroj szovr. russzkovo jazika, M., 1977.)

Dr. Hajzer Lajos

TANÍTVÁNYAINKNAK AJÁNLOHATJUK!

Nyolc éven felüli tanítványainknak ajánljuk a

MESE A LÓTUSZVIRÁGRÓL

című, dél-indiai meséket tartalmazó kötetet. A könyv történeteit Schäferné Földvári Ilona válogatta és fordította. A címbeli lóbuszvirág titokzatos szépségével akár az ezerszínű indiai mesevilágot is jelképezhetné.

A történetek között – kaleidoszkópszerű változatosságban – találhatók közmondások eredetét magyarázó mesék (Kicsi lányka nagy gondja), az *Ezeregy éjszakából* ismerős történetek (Mese a szerencséről), hazánkban is ismerős, népszerű mesevariánsok (A legkisebb királylány és a só meseje) és jellegzetes indiai történetek egyaránt (A kereskedő fia).

A kötetet eredeti indiai miniatűrök díszítik.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.

Tíz éven felüli gyerekek számára jelentette meg

A GYERMEKVILÁG CSODÁI

című kötetet a Móra Könyvkiadó Fenyves György szerkesztésében. A tíz történetben tízféléképpen fogalmazódik meg a *csoda*. A kötet segítségével élvezethetjük tanítványainkat a végig erős város, a holland Madurodam ösvényeire; bepillantathatunk gyermekeink az amerikai mesefilmkirály, Walt Disney Csipkerózsika-palotájába; elidőzhetnek egy kicsit a szovjet Artek nemzetközi úttörőkavalkádjának forgatagában; megismerhetik a Hóboros Witold álmából született, csodálatos lengyel pihenő-üdülöparkot; végigjárhatják a játékok történetét bemutató múzeumot az NDK-ban; megtekinthetik a világ egyik legnagyobb, leérdekesebb természet-tudomány- és technikatörténeti bemutatóját az NSZK-ban; megismerkedhetnek a világhírű Bécsi Énekesfiúk életével; s végül saját házuk táját, Zánkát, Csillebértet járhatják be, sok-sok ismeretet szerezve.

A szerzőket dicséri, hogy e sok ismeretet szórakoztató olvasmányokban tárják a gyerekek elé, az olvasottakat pedig több mint kétszáz színes és fekete-fehér kép segíti megelégedni.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.

Miloslav Stingl:

AZ INDIÁN FUTÓ

című könyvét a sportot szerető és a sport történetére is kíváncsi tanítványainknak ajánljuk. Kedveltől olvassuk föl gyerekeinknek a könyv első bekezdését: „Amikor az Azték Stadionban, a XIX. Olimpiai Játékok fő színhelyén fellobban az olimpiai láng, s felhangzott az olimpiai szignál, a

világ minden tájáról sportolók milliói szegezték tekintetüket Mexikóra. Vajmi kevesen tudják azonban, hogy a XIX. Olimpiai Játékok városának alapjai egy másik város, az egykori indián Tenochtitlán alapjain nyugszanak. És még kevesebben tudják, hogy Tenochtitlán városa már évszázadokkal ezelőtt az indián versenyzők találkozó helye volt. Róluk, az indián sportolókról, az indián sportról szeretnék elmondani egyet-mást ebben a könyvben, mivel hogy a sport nem a labdarúgás, a modern atlétika, gimnasztika és labdajátékok feltalálásával vette kezdetét. Sőt a sport még csak nem is a régi Görögországban, az olimpiai játékok honában született.”

A könyv élvezetes magyar szövegét D. Sidó Ágnes fordításának köszönhetjük. A könyv témájának nagyszerű megjelenítői az illusztrációk, melyeket Josef Paukert, Ctirad Smolík és Varga Lajos készítettek.

Madách Kiadó, Pozsony.

Czifferszky István:

A GEMENCI BAK ÉS MÁS VADÁSZELBESZÉLÉSEK

című könyvét azoknak a tíz éven felüli tanítványainknak ajánljuk, akik sok érdekességet szeretnének megtudni az erdő, mező és nádas világáról.

Könyvében a szerző élvezet bennünket hazánk különféle vadászterületeire, bemutatja az ott élő vadászok, vadőrök hétköznapijainak elrejtett pillanatait, és finom karcokat ír a vadak viselkedéséről is. Történeteit olvasva, tanítványaink azt is megtanulják, hogyan kell természeti környezetünket féltve-óva, okosan szeretnünk.

A kötet szerzője méltó folytatója a vadász-irodalom nagy magyar hagyományainak. Balogh István Péter rajzai híven szolgálják a szöveget.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.

Somoskői Lajos:

FEKETERIGÓK

című regényét nemcsak gyerekeinknek, hanem nekünk, pedagógusoknak is érdemes elolvasnunk.

A cím egyszerű: Feketerigók. Úgy tűnik, a könyv a városi parkok, kertek kedves dalos madarairól szól, melyek száz évvel ezelőtt még messze elkerülték a körngetegeket, ma azonban nem zavarja már őket a lármá meg a forgalom, otthonosan fészkelnek a nagyipar gyárkéményeinek füstös ege alatt, és nem költöznek délre a tél elől sem.

Am ne tévesszen meg senkit a cím, mert a regény nem csupán valóságos feketerigókról szól, hanem olyan vidéki gyerekekről is, akik

szüleikkel együtt kénytelen-kelletlen egy pesti külváros lakói lettek. Mi lesz ezeknek a város peremére szorult gyermekeknek a sorsa? Hogyan találnak segítő, jó barátot, akivel neki mernek vágni a legizgalmasabb kalandos vállalkozásnak is? Ezekről a kis „feketerigók”-ról is szól ez a szép és érdekes írás, melyet Kondor Lajos rajzai díszítenek.

Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest.

Hegedűs Bite Dániel:

PIROS SÁRKÁNY

A szerző a legfogékonyabb gyermekéveiben átélt élményeit meséli el sajátos érzékeny lírával írt könyvében. A regény – amelyben az író első személyben szólal meg kis Dancsó alakjában – az 1919-es proletárforradalom utáni időket eleveníti föl. A kisfiú gyermekcsínyek és felnőtt gondok, örömek és tragédiák között éli meg a nehéz éveket egy vajdasági városban. Legnagyobb élménye a piros sárkány készítése, amelyről a gyerekek azt képzelték: olyan nagy és erős lesz, hogy talán majd egyik kis termetű társukat is felemeli, s röpködhet majd a tiszta légben. De a piros papírral borított, hatalmas alkotmányt a viharos szél elragadja, a nagy sárkány a terhét elejti, s úgy röpköd el, mint a proletárforradalom szép emléke.

A regényt Csóhány Kálmán egyszerű vonalvezetésű, kifejező rajzai díszítik.

Móra Ferenc Könyvkiadó, 1979.

Ignác Rózsa:

HAZÁJÁBÓL KIREKESZTVE

Regénye hősnének, Mikes Kelemennek címezve a szerző ezt írja könyve utószavában: „Benem leginkább az a Kelemen képzett meg, s az él, aki az édesanyja hazatérésre ösztökélő levelét megőrzi, és mint utolsó kincséről – egy kis rokon szeretetért – még arról is lemond. Másnak adja. Kétszeresen özvegy édesanyját, árva Torma Évát annyira, annyiszor elképzelttem, hogy alakját, formáját látni vélem, s hangját hallani. Próbálom én őt ezeken a lapokon másokkal láttatni és megbecsülni.”

Jó lenne, ha minél több tanítványunkkal megismertetnénk ezt a könyvet, amely az édesanyjaink szeretetére éppúgy nevel, mint a haza, a szülőföld szeretetére és megbecsülésére. A könyv szépségét Kass János rajzai gazdagítják.

Móra Ferenc Könyvkiadó, 1980.

Zalka Máté:

DOBERDÓ

Nagy segítség a pedagógusnak, ha az általa tanított tárgyhöz jó könyvet tud ajánlani tanítványainak. Az I. világháború történetének megismertetéséhez, megértéséhez, az adott történelmi kor elképzeléséhez a legjobb, leghitelesebb magyar regény a Doberdó. Leghitelesebb, mert Frankl Béla hadapród átélté, Zalka Máté író megírta, Lukács Pál tábornok pedig életével és hősi halálával hitelesítette mindazt, amit ebben a regényben olvashatnak tanítványaink. S megtudják azt is, hogy a három név mögött egy ember élete, életműve rejtőzködik.

Ez a regény az iszonyú front legvéresebb csatáinak színtere, amely a magyar nép számára a háború szimbóluma lett. A regényben a harcok eseménye mellett tanulóink lebilincselően izgalmas történetet olvashatnak arról is, hogyan érik meg egy öntudatos örömkatonában az igazi emberi öntudat.

Móra Ferenc Könyvkiadó, 1979.

Fodor András:

IGY ÉLT JÓZSEF ATTILA

A költőutód Fodor Andrásnak könyvében összefoglaló és legfontosabb kérdésére többször is választ kapnak a mű olvasása során tanítványaink. Így fogalmazza meg a kérdést: „Miért marad hát érvényes a jövőben is József Attila munkássága?” A könyv befejezésében ezt a választ kapjuk: „Azért, mert művészetének minőségét tehetség és erkölcs együtt szavatolja, mert a divatok önző hangoskodása, a közöny porlasztó csendje alatt is évvilágitó eleven-séggel fogalmazta meg sorsunk és korszakunk tanulságát; végső elhagyatottságában is a társkereső embert mutatva fel önmagában.”

Fodor András párhuzamosan halad az élet és mű fonalán a költő bemutatásában. Az események rajzában lírai motívumok eredetére mutat rá, műelemzései viszont az egyetemes emberi megoldás válaszaiként is értelmezik a páratlan költői teljesítményt. A részint új dokumentumokkal kísért életrajz drámai hitelességgel eleveníti meg a küzdelmet, melyben az „ucca és föld fia”, a tragikus sorsú ember és művész „a Törvény meghallójává”, mai és jövőendő nemzedékek kikezdehetetlen példaképévé növekedett.

A kötetet gazdag dokumentumanyaga is pótolhatatlanná teszi, ezért nemcsak tanítványaink számára hasznos ez a könyv, hanem az irodalmat tanító pedagógusoknak is.

Móra Ferenc Könyvkiadó, 1980.